

Дмитро ДАНИЛЮК

НАУКОВА СПАДЩИНА ЮРІЯ ВЕНЕЛІНА У СВІТЛІ НОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Життя і діяльність Ю.І. Венеліна – уродженця Закарпаття, одного із фундаторів славістичної науки і засновника болгаристики в Росії краще вивчені за кордоном [1, 306 с.]. Дещо зроблено і науковцями Ужгородського національного університету [20, 21, 22, 23]. Закономірно, що першість у цій благородній справі належить російським вченим. А зініціював її І.І. Срезневський своєю відкритою лекцією 16 жовтня 1842 р. перед студентами і викладачами Харківського університету. Закликаючи їх до вивчення історії слов'янських народів, він відзначив, що «не можна за-

бувати праць Лінде, Шишкова і Російської Академії, Востокова, Румянцева, Нарушевича і Карамзіна, подорожей Кеппена і Кухарського, досліджень Ходаковського і Венеліна» [2, с. 122]. Вдумаймося, якої ваги мали бути наукові здобутки закарпатця, якщо І.І. Срезневський його ім'я поставив в один ряд з іменами найвидатніших славістів першої половини XIX ст.

Ю.І. Венелін залишив велику наукову спадщину, більша частина якої, зберігається в рукописах і невідома сучасним дослідникам. У даній статті ставимо собі за мету показати роботу дослідників над упорядкуванням спадщини вченого, публікацією нововиявлених документів про цю неординарну постать в науковому світі.

Закономірно, що до цієї роботи першими приступили вчені Росії. Відразу після кончини Ю.І. Венеліна у російській пресі вказувалося на наукову цінність його рукописної спадщини, на необхідність її впорядкування і видання. Першим за цю благородну справу взявся його двоюрідний брат І. Молнар. Він письмово звернувся до багатьох російських і болгарських учених, редакцій численних журналів з проханням впорядкувати рукописну спадщину Юрія Івановича. У 1856 р. він організував публікацію другого видання монографії «Древніе и нынешніе болгаре...» і помістив у ній докладну біографію Ю.І. Венеліна. У ній з почуттям

виконаного обов'язку відмітив: «Я исполнил долг любви и памяти к покойному. Я верю и убежден, что слова его не останутся без влияния, что два-три лишнего человека, имеющих прочесть книгу, вознаграждены будут за внимание многими добрыми семенами умственного развития» [3, с. XLVI]. Посмертно було видано ряд його праць: «Влахо-болгарские или дако-славянские грамоты, собранные и объясненные Ю. Венелиным. 1840. – 359 с.», яка вміщує 66 грамот і 20 знімків літературних пам'яток болгарського народу XIII–XIV ст.; у 1847 р. в журналі «Чтения в императорском Обществе истории и древностей российских» була надрукована його стаття «О соляном озере Halmurgis», якою було започатковано дослідження русько-візантійських і російсько-турецьких взаємин, зокрема торгівельних. У ній, до речі, стверджується, що Туреччина постійно отримувала сіль із Карпатських, зокрема Сиготських солекопалень по річці Тисі [4, с. 19–46]. Через рік у цьому ж журналі була надрукована стаття «О первом и втором нашествии завислянских славян на Русь до Рюриковских времен» [5, 45 с.]. У ній вперше наш край названий Закарпаттям.

За увіковічнення доброго імені нашого земляка взялося чимало російських і болгарських вчених, за що і самі заслуговують глибокої шани. Адже завдяки їм сучасний читач має можливість ознайомитися з творчістю Ю. Венеліна. Найбільше зробив П.О. Безсонов, який вперше у журналі «Москвитянин» (1856), а потім у «Журнале Министерства народного просвещения» (1882) детально описав подорож Юрія Івановича в Болгарію, висвітлив наукову діяльність і подав докладну його біографію. Він характеризує його не лише як історика, а й як етнографа, лінгвіста, котрий добре знав грецьку і латинську мови, вільно розмовляв по-угорськи, по-німецьки і по-французьки, розумів італійську, іспанську, турецьку і, звичайно, всі «слов'янські наріччя» [6, с. 165]. Свідченням цьому є широкий діапазон його наукової роботи – дослідження з історії Візантії, грецької міфології, глибоке знання античної і середньовічної історії, створення праць з історії слов'янських народів, укладання граматик для них. Це була людина енциклопедичних знань. Його ім'я вписане у всі фахові видання XIX–XX ст. І це все у 37 років.

У передмові до другого видання монографії «Древние и нынешние болгары...» П. Безсонов відзначив, що він «... почтет себя счастливым, если, по долгу глубочайшего уважения к покойному, этой статьей напомнит и уяснит сколько-нибудь ход и значение его подвига, совершенного для соотчичей и болгар» [7, с. XXXVII]. А самому виданню біограф заповів: «Да послужит настоящее издание памятником для воспоминающих, зеркалом для обозревающихся» [7, с. XLIV].

Добру справу зробив другий російський дослідник Є. І. Соколов, видавши в 1899 р. книгу «Бумаги Ю.И. Венелина» [8, 19 с.], де охаракте-

ризував велику рукописну спадщину, вказавши на місце її зберігання. Така робота цих та інших російських учених і сьогодні слугує добрим прикладом дбайливого ставлення до культурної спадщини прогресивних діячів нашого народу і закликає не лише зберігати її, а й пропагувати серед широких верств народу.

Для збереження рукописної спадщини Юрія Івановича багато зробив І.С. Свенціцький [9]. На початку ХХ ст. він опублікував дві книги, в яких уперше подав широку картину культурних взаємин Закарпаття з Росією в першій половині ХІХ ст. На цьому тлі він охарактеризував культурно-освітню і наукову діяльність багатьох закарпатоукраїнців у Росії в кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. (І. Орлая, П. Лодія, М. Балудянського, В. Кукольника та ін.). І. Свенціцькому ми повинні особливо бути вдячні за те, що він у своїх «Материалах...» помістив чотири праці Ю. Венеліна. Три із них («Мадярские слова, взятые из русского языка», «Карпаторусские пословицы», «Об украинском правописании») – це дослідження лінгвістичного характеру і одна з історії Закарпаття – «Несколько слов о россиянах венгерских...». Після цього робота над спадщиною вченого припинилася майже на ціле століття. Її знову відновили російські науковці у наш час.

У роботі над спадщиною Ю. Венеліна особливо слід віддати належне науковцям Інституту слов'янознавства Російської АН. Щирої подяки, зокрема, заслуговує Г.К. Венедиктов. У 1997 р. він опублікував «Граматику нынешнего болгарского наречия» [10, 252 с.], рукопис якої з 1834 р. пролежав у архіві. У вступній статті Г. К. Венедиктов високо оцінив цю лінгвістичну працю: «Неугасающий интерес современных исследователей к "Грамматике" Венелина делает ее публикацию целесообразной и достойной памяти ее автора – заслуженного зачинателя отечественной болгаристики» [10, с.ХХІ]. Через рік він видає збірник «Ю.И. Венелин в болгарском возрождении» (11, 206 с.), що містить найповнішу бібліографію праць вченого і досліджень про нього. А в 2005 р. – збірник документів «Ученое путешествие Ю.И. Венелина в Болгарию» [12, 153 с.], в якій вперше подано офіційні документи щодо організації наукової подорожі вченого і його листування з відомими російськими діячами. Оскільки ці матеріали невідомі в нашій історичній науці, наведено деякі з них.

Захопившись ідеєю написання багатотомної історії болгарського народу, Юрій Іванович вирішив здійснити наукову поїздку в Болгарію. У зв'язку з цим він звертається до Російської академії наук з проханням: «Желая продолжить и распространить свои изыскания, я осмеливаюсь предложить Академии, не угодно ли ей будет, пользуясь нынешними благоприятными обстоятельствами, возложить на меня совершение ученого путешествия по Болгарии, стране классической для истории

ков и филологов славянских... Я почту себя счастливым, если удостоюсь сего важного для пользы наук и лестного для меня поручения...» [12, с. 19]. Академія наук задовольнила прохання Ю. Венеліна, що стало ще одним підтвердженням визнання його як ученого-історика.

18 версень 1829 р. він звертається з листом до президента академії О.С. Шишкова, в якому виявляє готовність до такої поїздки і пише: «Счастлив буду, если исполнением важного поручения, на меня возлагаемого Академиею, возмогу принести какую-либо пользу истории и языку славянскому, который имеет в Вас достойнейшего покровителя и оберегателя». І далі він обіцяє: «и тем докажу торжественно пред всеми, что я не совсем недостоин Вашего высокого покровительства» [12, с. 20].

Розгляд прохання Ю. Венеліна був надзвичайно складний. До нього було залучено не тільки керівництво Академії, а й високі державні посадовці, дипломати, чиновники на місцях – Молдавії, Валахії, Болгарії. Проект плану подорожі склав сам Ю. Венелін, зміст якого показує широкий науковий кругозір молодого вченого. Він передбачав зібрати історичні, етнографічні, літературні джерела. Велику увагу приділив старожитностям. В проекті вказувалося: «Путешественник должен стараться об отыскании и описании оставшихся памятников древнего языка сих стран ... сочинений святых отцов, богослужебные книги, летописи, сказания, надписи» [12, с. 21].

Він був представлений президенту академії наук О.С. Шишкову. У «Инструкции» академії (22 лютого 1830 р.) було окреслено конкретні завдання, що ставилися перед Ю.І. Венеліним. У ній, зокрема, відзначалося: «Главная обязанность путешествующего есть: посетитъ все книгохранилища княжеские и монастырские, старые архивы и даже собрания книг и древностей, если владетили их позволят обозреть оныя» [12, с. 31]. Ім'я закарпатця зазвучало і у вищих державних керівних колах. Президент академії звернувся до міністра закордонних справ, віце-канцлера Карла Васильовича Несельроде з проханням створити сприятливі умови для наукової подорожі Ю.І. Венеліна, щоб він «мог иметь свободный доступ в архивы княжеств Молдавии и Валахии, чтобы от тамошних епархиальных начальств даны были предписания монастырям открыть сему путешественнику монастырские библиотеки или архивы...» [12, с. 27]. Міністр, у свою чергу, дав відповідне доручення генерал-фельдмаршалу І.І. Дібічу-Забалканському відкрити Ю.І. Венеліну доступ до архівів консульств в Ясах і Бухаресті. У січні 1830 р. він був викликаний у Петербург для отримання дозволу на поїздки в Болгарію на один рік. Метою поїздки було вивчити і описати архіви і бібліотеки, розібрати друковані і рукописні пам'ятки давньої слов'янської літератури, а також вивчити болгарську мову, скласти гра-

матику тощо. Неймовірно радість за надання такої можливості молодий дослідник висловив у своєму щоденнику такими словами: «пойду туда, куда бросает меня судьба, для услуги народу, коего так жарко любил...» [6, с.169].

Із квітня 1830 р. до жовтня 1831 р. Ю. Венелін жив і працював не тільки власне в Болгарії, а й у Молдавії, Валахії. Його цілком заповонив дивовижний світ безцінних слів'янських рукописів. Кожний із них був для нього живим свідченням славної минувшини братнього болгарського народу. Це підтверджують такі його слова: «Целую почти ночь я не мог спать от радости, в надежде приобрести это сокровище, сколько бы за него не запросили» [6, с.175]. Щоденна невтомна праця, погане матеріальне становище виснажили молодого дослідника і він захворів. З боєм в душі він писав у Москву М.П. Погодіну: «Я страдаю всем, любезный Михаил Петрович, телом и характером. Я одинок, вот в чем мое несчастье. Работать не могу, ибо я болею душою» [13, с. 134]. Стан його здоров'я особливо погіршився у серпні 1830 р., перебуваючи у Сілістрії. Подолавши кризовий стан, він писав Михайлу Петровичу: «Я лежал без памяти... Судя по страданиям, я не думал пережить этой болезни... Теперь, слава Богу, поднялся уже на ноги, а я немножко уже прикреп. Пока питаюсь еще одним супом» [12, с. 100]. Справжнє пожертвування в ім'я науки!

Повернувшись у Москву, Ю. Венелін приступив до опрацювання зібраного під час наукової подорожі багатющого матеріалу і публікації ряду статей. Наполегливі зусилля тут же були відзначені обранням його в 1833 р. дійсним членом Московського товариства історії і старожитностей російських, призначенням співробітником багатьох наукових журналів.

Визнання його високого авторитету у наукових колах підтверджується і тим, що в період розгортання славістичних досліджень і підготовки до відкриття кафедри слов'янознавства Рада Московського університету саме йому доручила скласти «Конспект преподавания истории славянского языка и литературы». Секретар Ради 21.05.1834 р. писав йому:

«Милостивый государь, Юрий Иванович!

По поручению Совета Императорскаго Московскаго Университета имею честь уведомить Вас, что он определением своим от 2 сего мая положил предложить Вам составить конспект преподавания истории славянского языка и литературы вообще и представить в словесное отделение на рассмотрение...» [14, с. 121]. І такий конспект Ю.І. Венелін склав. Це був перший документ методичного спрямування з викладання у вузах славістики. На жаль, він так і залишився в рукопису, а

опублікував його російський професор П. Лавров у 1898 р. [14, с. 110–121]. Це видання і сьогодні залишається бібліографічною рідкістю.

Які ж основоположні принципи методики викладання історії у Ю. І. Венеліна? Насамперед, він відзначає необхідність знання власної історії. Справедливо зауважує: «... нет ни малейшего народа, хотя несколько имеющего притязание на образованность, который не обращал бы испытующие взоры свои на прошедшее свое бытие, который не углублялся бы в самого себя и не открывал бы себе новых источников народного своего существования» [14, с. 113]. Причому минуле слід вивчати на основі джерел, а тому «эта наука есть одна из обширнейших и труднейших». Цілком новим у методиці Ю. І. Венеліна було твердження про необхідність вивчення рідної мови, бо це той засіб, який зберігає і поєднує минулі та прийдешні покоління. Мова, за його визначенням, «один из богатейших музеев, в котором весьма многое переходит из старины от праотцов в отдаленнейшее потомство ... ибо ничто так цельно и так долговременно не сохраняется, как слово в устах человека, слово, как клад, завещанный нам отдаленнейшими предками» [14, с. 113–114]. З таким же теплим почуттям він ставився і до історії рідного краю – Закарпаття і закликав до вивчення його історії. Прислухаймося до його зауваження: «Кто бы имел столь скотское сердце, чтобы не жаждал знакомства с своими отцами, дедами, предками ... с корнем самого себя, с частью самого себя???» [23, с. 16–17].

Важливу справу зробив московський дослідник Павло Тулаєв і словенський комерсант Юст Ругель – у 2004 р. вони здійснили репринтне видання зовсім невідомої в науковому світі монографії Ю. І. Венеліна «Древние и нынешние словене» [15, 384 с.]. Безмежна їм вдячність за збереження частки дорогоцінної спадщини закарпатського вченого. Виявляється, що Ю.І. Венелін відкрив світові ще один, поряд з болгарами, віками забутий народ – словенців.

Однак благородна справа затьмарена політичним відтінком. Аж ніяк не відповідає сучасним політичним реаліям таке твердження автора: «В условиях национального подъема на Украине в конце XX века у некоторых местных авторов возникло желание истолковать личность Венелина как "украинского исследователя". При этом в качестве главного аргумента упоминается: его происхождение, его фамилия и имя Георгий Гуца, полученные от родителей, а также годы юности, проведенные в Ужгороде и Львове. Это по-человечески понятное стремление нынешних украинцев увидеть в Венелине прежде всего своего земляка не выдерживает научной критики. Однако отмахиваться от него нельзя, ибо за дискуссией о национальной принадлежности автора стоит вопрос о происхождении и сущности Руси-Украины как таковой» [15, с. 19]. Справді, «отмахиваться» не можна, але й доводити вікове існу-

ання української державності було б приниженням для історичної науки, бо воно доведено ще в XIX ст., а сьогодні вона утверджена остаточно і безповоротно.

Звернемо увагу на інший епізод. Автор вступної статті П. Тулаєв вважає, що «сам Ю. Венелін ніколи не считав и не называл себя "украинцем". Он был "карпаторусь по рождению"» [15, с. 20]. Це – правда. Так ідентифікували закарпатських українців у XIX ст. Та при цьому автор замовчує той факт, що етноніми «Україна», «українець» за життя Ю. Венеліна під тиском великодержавної шовіністичної політики царизму замовчувалися, а Валуєвським циркуляром (1863 р.) взагалі були заборонені. Тому не можна дорікати Ю. Венеліну в тому, що він не називав себе українцем. Однак він близько підійшов до розуміння цього. Це видно хоча б з його рецензії на збірку М. Максимовича «Українські народні пісні!» (1834). Ю. Венелін у центрі Російської імперії вживає не офіційну термінологію «малороссы», а «украинцы», «украинец», «украинка». Він доводить, що український народ не тільки існує, а й має власну історію, великі культурно-освітні надбання. А свою батьківщину називає не Угрією, а Закарпаттям.

Не відповідає дійсності і таке твердження пана П. Тулаєва: «... не может быть сомнения в том, что Юрий Иванович Венелин был русским человеком по духу, языку и убеждениям». Однак те, що Ю. Венелін розмовляв і писав по-російськи, ще не означає, що він був «русским человеком», бо знав практично всі великі європейські мови. Слід нагадати, що сам він гордо заявляв: «Имея честь, по племени и по рождению, принадлежать к Южной Руси...». Біограф Ю. Венеліна росіянин П. Безсонов, у 1856 р. зауважив, що він «имел глубоко этическую южнорусскую натуру» і вихований «в лоне Карпатской природы» [7, с. 21]. Відомий російський етнограф О.М. Пипін у 1890 р. однозначно ствердив: «Венелин, родом карпатский русин» [16, т. 1, с. 363].

Та при всіх дискусійних моментах віддаємо належне московським вченим за їх плідну працю по збереженню наукової спадщини уродженця Закарпаття – Ю.І. Венеліна. Тим більше, що П. Тулаєв продовжує цю благородну справу – у 2006 р. він перевидав також невідому в Україні таку працю Ю.І. Венеліна як «Окружные жители Балтийского моря: славяне» [17, с. 24–47].

Важливим кроком на цьому шляху була міжнародна конференція, проведена 31 травня 2002 р. Болгарським культурним центром у Москві спільно з Інститутом слов'янознавства РАН, присвячена 200-літтю від дня народження Ю.І. Венеліна. Учасники форуму гаряче сприйняли пропозицію, висловлену Послом Болгарії в Російській Федерації І. Васильєвим відновити зруйнований пам'ятник Ю. Венеліну у Москві і написати книгу, щоб нові покоління знали про нього [18, с. 111].

І закономірно у читача виникає запитання – а як вшанована пам'ять видатного закарпатця на його рідній землі? А до цього закликав ще у 1902 р. відомий вчений В. Гнатюк: «Годится нам ггадати славного земляка, якого обставини понесли на службу іншим слов'янським народам» [19, с. 4]. Цей заклик був почутий тільки у 1989 р. [20, 328 с.] і 2002 р. [21, 188 с.; 115–117], коли в Ужгородському університеті були проведені міжнародні наукові конференції, присвячені його пам'яті. Появилася і окрема книга про нього [22, 45 с.]. Добру справу зробили сваявці, які у центрі міста у 1991 р. встановили пам'ятник своєму славному земляку. На жаль, невігласи вже через чотири роки знешкодили його.

Нарешті серед науковців було почуто і голос І. Молнара, котрий ще в середині XIX ст. палко закликав зберегти спадщину вченого: «Пытаюсь еще раз именем покойного напомнить о наследстве его, оставленном для болгар и русских: подожду еще, не захотят ли им воспользоваться наследники» [3, с. XLVII]. Чекати довелося до 2002 р., коли автором цих рядків у серії «Обличчям до спадщини» уперше в Україні було видано збірку рідкісних праць вченого – «Ю. Венелін. З наукової спадщини визначного славіста» [23, 184 с.]. Одна з них – «Об источнике народной поэзии вообще и о южнорусской в особенности», характеризує новий його погляд на актуальні проблеми історії України. У ній мова йде про таке феноменальне явище не тільки в історії України, а й всієї Європи, як виникнення козацтва і його роль в історії українського народу. Ю. Венелін перший дав належну відсіч імперській історіографії, яка зображувала козаків тільки в чорних фарбах, особливо тих, які брали участь у боротьбі проти Московії. Таких називали не інакше як «воры и разбойники, будучи из запорожского наброду поставленные своевольцы, плуты, злодеи и бездельники», які «мысля тако о грабительстве, усоветовались тайным условием между собою с присяжным обязательством, чтобы неотменно отступить от Российского державства и сделаться паки им вольным» [24, с. 385].

Ю. Венелін першим правильно визначив причини виникнення козацтва, бо добре знав становище українського народу під гнітом чужинців. От вони: «что оставалось делать южанину, который в собственном своем отечестве очутился крепостным иноязычника, который лишен был всех прав потому только, что был русин, который изнемогал под всевладеющею монополиею шляхты и вседействующею жидков, который наконец был преследуем за веру, что оставалось, повторю, ему делать, как не бежать, бежать под выстрелы татарские, на явную опасность быть схваченным и увлеченным в неволю» [23, с. 38–39].

У центрі Російської імперії Ю. Венелін насмілювався так визначити роль українського козака: «Будучи беглецом из отечества, он не имел оте-

чества, несмотря на это, служил ему верным передовым стрелком, постоянным стражем, оберегателем» [23, с. 38]. Для нього козак – це «моряк, сапер, кавалерист, пехотинец – все вместе ... это рыцари местности и смерти». Якщо в головах придворних історіографів Запоріжжя залишалося ще в означеннях з указу Катерини II (1775 р.) як «политическое уродство», «неистовое управление», то закарпатський вчений називав його гордо – «Запорожская Вольница». Розбираючи збірку українських народних пісень, яку видав М. Максимович у Москві 1834 р., закарпатський учений мав на меті ознайомити російську громадськість з цим духовним надбанням України. Він з великою любов'ю аналізує пісні, підкреслюючи, що в них відображені славні сторінки героїчної боротьби народу проти польських жовнірів, татарських орда та соціального гноблення. Справедливим є його запитання: «Какого же роду могла быть дума или песня украинца?» І тут же відповідає: «В песне, как в зеркале, отливается дух человека». Заполонений щедрістю і задушевністю української пісні, він виголошує: «Подобного народного богатства не представит ни одно из европейских племен, если не причислят сюда литературных романсов» [23, с. 79].

До розуміння необхідності вивчати духовну спадщину народу Ю. І. Венелін дійшов під впливом ідей відомого німецького просвітителя Й. Г. Гердера (1744–1803). Саме він заклав основи вивчення духовності народу, зокрема пісень, легенд, вбачаючи в них «архів народного життя».

Під впливом західноєвропейського просвітництва Ю. Венелін розробив новий, ще невідомий в російській науці метод історичного дослідження. Він обґрунтував, що головним об'єктом історичного дослідження має бути народ із вивченням у тісному взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх рис його розвитку. «Дело идет о народе», – ствердив він, і виклав програму вивчення його історії. Її слід починати з імені і мови, «изобразить душу народа», «степень народной деятельности, от которой единственно зависит его независимость», традиції, звичаї і т. ін. У Росії подібних досліджень не було і тому найпопулярнішу працю того часу «Историю Государства Российского» М. М. Карамзіна Ю. Венелін справедливо назвав «жизнеописанием великих князей», а не історією народу. Його програма нового методу дослідження була опублікована вже після смерті автора, в 1847 р. у статті «Мысли об истории вообще и русской в частности», а стала доступною для нас тільки в наш час [23, с. 11–29].

Така ж доля спіткала і працю «О воспитании юношества», яка засвідчила наявність у Ю. І. Венеліна прогресивних поглядів на формування системи виховання молоді [25, с. 588–593]. Своєрідним ключем до пізнання рукописної спадщини вченого молодими дослідниками є стат-

тя Є.І. Соколова «Бумаги Ю.И. Венелина, хранящиеся в библиотеке Общества истории и древностей российских» (1899), яка також поміщена у згаданому збірнику праць [23, с. 113–132].

Однак продуктивна наукова робота молодого вченого задовольняла не всіх, зокрема в академії, і вона відмовила йому в матеріальній підтримці. Були створені перешкоди на шляху до університетської кафедри, хоч всі вважали його придатним на цю посаду. З досадою у серці Юрій Іванович зізнався: «Говорено было об учреждении кафедры при Московском университете славянских наречий и их литературы. Многие говорили, советовали мне занять ее; советовали, и все молчат. Что же, прикажете самому делать?» Та він не здавався, домігся аудієнції у самого опікуна університету графа Строганова, який знав його наукову роботу. Юрій Іванович згадував: «Я был 8 января 1836 г. у графа раза два-три; он принял меня довольно ласково, но конспект курса о славянских наречиях и их литературах, составленный мною по предписанию факультета, возвратил мне обратно, утверждая, что он эту кафедру назначает Каченовскому» [14, с. 122].

Наукові досягнення молодого вченого не були визнані московською академічною верхівкою та ще й позбавили його посади. З приводу цього справедливою є здогадка сучасного російського поцінувача наукової спадщини Ю.І. Венеліна П. Тулаєва: «Одной из причин такого недопонимания было холодное, если не сказать отрицательное отношение к нему ведущих авторитетов того времени. В русине, приехавшем из Закарпатья, они видели лишь одаренного провинциала и дилетанта, который со временем может составить им конкуренцию. В этом смысле судьба Венелина чем-то напоминает драму Гоголя и Шевченко, гениальных писателей, попавших из теплых и уютных городков "неньки Украины" в студеные просторы северных столиц» [15, с. 16].

Рукописну і друковану спадщину Ю.І. Венеліна високо оцінили вчені-славісти вже у ХІХ ст. Із оцінок багатьох діячів болгарського просвітництва наведено лише одну, дану В. Априловим. У листі до Ю. Венеліна від 28 червня 1837 р. він писав: «Ви дуже зобов'язані всім моїм співвітчизникам, якщо не перестанете трудитися на користь їх історії. Вони вмістять вас в число своїх благодійників, і потомство впише ваше ім'я у храм безсмертя» [6, с. 201]. Російський дослідник П. Безсонов невтомно і благородно працює Ю.І. Венеліна у 1856 р. засвідчив такими глибоко чутливими словами: «Память покойного осталась навсегда в сердцах истинных болгар, как священная память благодетеля. Это первое имя, которое слышит ребенок, приходя в болгарское училище; первое имя, которое везет с собой юноша, ищущий образования в высших учебных заведениях России» [7, с. XXXVIII]. А в новітніх історіографічних дослідженнях Ю.І. Венеліна справедливо віднесено

до одних з перших українських славістів, діяльність якого була хоч короткочасною, але «самобутньою та яскравою» [26, с. 127, 342]. Свої славістичні студії він розпочав раніше таких відомих дослідників як І. Срезневський, О. Бодяньський, В. Григорович.

Так спільна праця дослідників дає змогу краще досягнути складний життєвий і творчий шлях уродженця Закарпаття до європейської слави, ім'я якого у неповні 37 років яскраво засвітилося на небосхилі слов'янського наукового світу.

Численні похвальні оцінки цієї історичної постаті, здається, всеосяжно відбиті в такій: «Едва ли в истории мировой культуры можно отыскать подобное феноменальное явление, когда молодой ученый одного народа оказал бы столь мощное воздействие на духовную жизнь другого народа» [27, с. 5]. Справді, подібних прикладів наша історія не знає. Берегти ім'я Ю.І. Венеліна, його наукову спадщину для сучасних і прийдешніх поколінь – наш не тільки науковий, але і громадянський обов'язок.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Байцупра Т.* Юрій Іванович Венелін. Братіслава, 1968.
2. *Срезневский И.И.* Вступительная лекция в Харьковском университете 16 октября 1842 г. // Журнал Министерства народного просвещения (Далі – ЖМНП). СПб. 1893. Ч. CCLXXXVII.
3. *Молнар И.* Предисловие к книге: Венелин Ю.И. Древние и нынешние болгары... Издание второе. М., 1856.
4. *Венелин Ю.И.* О соляном озере Halmutis // Чтения в императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. М., 1847. № 6.
5. *Венелин Ю.И.* О первом и втором нашествии завислянских славян на Русь. До Рюриковских времен. // Там само. 1848. № 5.
6. *Безсонов П.* Юрій Іванович Венелін // ЖМНП. 1882. Ч. CCXXI. № 5.
7. *Венелин Ю.И.* Древние и нынешние Болгары... Издание второе. М., 1856.
8. *Соколов Е.И.* Бумаги Ю.И. Венелина, хранящиеся в библиотеке императорского Общества истории и древностей российских // Чтения Общества истории и древностей российских. М., 1899.
9. *Свенцицкий И.С.* Материалы по истории возрождения Карпатской Руси. Львов, 1905; Його ж. Обзор сношений Карпатской Руси с Россией в первую половину XIX в. СПб., 1906.
10. *Венелин Ю.И.* Грамматика нынешнего болгарского наречия. Публикация подготовлена Г.К. Венедиктовым. М., 1997.
11. Ю.И. Венелин в болгарском возрождении / Ответ. ред. доктор филологических наук Г.К. Венедиктов. М., 1998.

12. Ученое путешествие Ю.И. Венелина в Болгарию (1830–1831). Публикация подготовлена Г. К. Венедиктовым. М., 2005.

13. Никулина М.В. Путешествие Ю.И. Венелина в Болгарию и его место в начальной истории болгаристики в России // Ю.И. Венелин в болгарском возрождении. М., 1998.

14. Венелин Ю.И. Конспект преподавания истории славянского языка и литературы. Публикация П. Лаврова // Труды славянской комиссии имп. Московского археологического общества древностей. Т. 2. М., 1898.

15. Венелин Ю.И. Древние и нынешние словене. М., 2004. Репринт с издания 1841 г. / Составители и издатели: Павел Тулаев, Юст Ругел. М., 2004.

16. Пытин А.Н. История русской этнографии: В 3-х т. СПб., 1890.

17. Венелин Юрий. Окружные жители Балтийского моря: Славяне. Предисловие П.В. Тулаева. М., 2006. 48 с.

18. Фролова М. Научная конференция «Юрий Иванович Венелин: 200 лет со дня рождения (1802–1839)» // Славяноведение. М., 2003. № 1.

19. Гнатюк В. Кілька причинків до біографії Юрія Івановича Гуци (Венеліна) // Наукові записки товариства Шевченка. Львів, 1902.

20. Ю.І. Гуца-Венелін і слов'янський світ // Матеріали міжнарод. наук. конференції / Упорядники І.М. Гранчак, М.І. Зимомря. Ужгород, 1992.

21. Національно-культурне відродження слов'янських народів і Карпатський регіон. До 200-річчя від дня народження Ю.І. Венеліна // Науковий вісник Ужгородського університету. Вип. 18. Ужгород, 2003; Досталь М.Ю., Фалькович С.М. Международная конференция ... // Славяноведение. М., 2003. № 1.

22. Данилюк Д.Ю. І. Гуца-Венелін. Ужгород, 1995.

23. Венелін Ю. З наукової спадщини визначного славіста / Укладання Д. Данилюка. Передмова В. Гісема, Г. Кеменяша, Д. Данилюка. Істор. нарис Д. Данилюка. Факсим. вид.: 1834, 1847, 1899, 1905. Ужгород, 2002. Серія «Обличчям до спадщини».

24. Ригельман А. Летописное повествование о Малой России и ея народ и козаках вообще. М., 1847. Факсим. вид. К., 1994.

25. Венелин Ю. О воспитании юношества (Публікація Д. Федаки) // Рукопис: Український альманах спогадів, щоденників, листів, документів, світлин: У 2 т. / Під заг. ред. І.М. Дзюби. Т. 1. К., 2004.

26. Копилов С.А. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVII – початок XX ст.). Кам'янець-Подільськ, 2005.

27. Смольянинова М.Г. Юрий Венелин и болгарская литература эпохи национального возрождения // Ю.И. Венелин в болгарском возрождении. М., 1998.